

Identifying Components of Social Responsibility in Curriculum of technical and Vocational University

Maryam Talebian-darzi*
Vahid Fallah**
Mohammad Salehi***

Introduction

Playing the role of an active citizen in civil society is possible by augmenting the sense of social responsibility in the community. Therefore, to achieve this goal, teaching the principles, methods and approaches of social responsibility should be reflected in the curriculum. The goal of this report is to identify the components of social responsibility in the curriculum of technical and Vocational University as one of the most universities for creating sustainable employment.

Methods

A qualitative method was used in this study according to the purpose and nature of research. Statistical sample includes 18 experts in the field of skills training; Sampling was performed purposefully. Data collection tools are semi-constructive interviews and data analysis methods based on thematic analysis technique. Findings from the study showed that educational content, learning and teaching activities, and continuous evaluations are principles that, in terms of social responsibility, lead higher education curricula toward skill-oriented curricula. The connection between the components and elements of the curriculum as an educational sub-system and macro-educational programs can make the social institution of higher education more capable.

Results

The results showed that the three main categories of educational content,

---

* Student Ph.D., Islamic Azad University of Sari, Sari, Iran.

** Assistant Professor, Islamic Azad University of Sari, Sari, Iran.

Corresponding Author: vahidfallah20@yahoo.com

*** Associate Professor, Islamic Azad University of Sari, Sari, Iran.

learning and teaching activities, and continuous assessment are social responsibility categories in the curriculum of Skills University. Based on these categories, a model of social responsibility was developed in the curriculum of Skills University.

Discussion

Achieving social responsibility requires that technical and vocational University change the curriculum paradigm and the elements contained in it to institutionalize the components of social responsibility in the core of curriculum activities. The establishment of a social responsibility research center in technical and Vocational University and affiliated colleges to monitor the curriculum contexts, behaviors and structures according to the components identified in this study can be considered a turning point for this goal.

Keywords: Curriculum, Skills University, Social Responsibility

---

Author Contributions: Maryam Talebian-Darzi, general framework planning, content editing and analyzing, submission and correction, and corresponding author. Dr. Fallah, collaboration in general framework planning, selection of approaches; preliminary review. Dr. Salehi, comparison of approaches, conclusions and final review. All authors discussed the results, reviewed and approved the final version of the manuscript.

Acknowledgments: The authors thank all dear colleagues and professors who have helped us in this research.

Conflicts of Interest: The authors declare there is no conflict of interest in this article. This article extracted from the PhD thesis, with the guidance of Dr Fallah and with the consultation of Dr Salehi.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۳/۲۵
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۱۹

مجله‌ی علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز
بهار و تابستان ۱۴۰۰، دوره‌ی ششم، سال ۲۸
شماره‌ی ۱، صص: ۲۲۸-۲۰۷

مقاله پژوهشی

شناسایی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی

مریم طالبیان*

وحید فلاح**

محمد صالحی***

چکیده

امروزه که سیاست بازنگری و اصلاح برنامه درسی به دانشگاه‌ها تفویض شده فرصتی مناسب برای ایجاد تمایل بیشتر بین ذی‌نفعان نظام آموزش عالی مهارتی شده تا با ایجاد تعامل بین آن‌ها، در راستای نقش اجتماعی آموزش عالی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی راهبردهای لازم برای بهبود فرایند طراحی و اجرای برنامه درسی مطلوب اتخاذ و اجرا گردد. هدف از پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی بوده است، پژوهش از نوع کیفی بوده است؛ جامعه آماری در این تحقیق کلبه خبرگان مهارتی اعضای هیئت‌علمی دانشگاهی و مربیان و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش‌های مهارتی در کشور بودند؛ بر اساس نمونه‌گیری هدفمند ۱۸ نفر از خبرگان مهارت‌آموزی در این پژوهش شرکت داشتند، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، تحلیل مضمون و شبکه‌ی مضامین بود؛ نتایج پژوهش نشان داد سه مقوله اصلی محتوای آموزشی، فعالیت‌های یادگیری و یاددهی و ارزشیابی مستمر مقوله‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی را تشکیل دادند. بر اساس این مقوله‌ها مدل مفهومی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی ترسیم شد. بدون شک ارتباط بین اجزا و عناصر برنامه درسی به‌عنوان خرده نظام آموزشی و برنامه‌های کلان آموزشی می‌تواند نهاد اجتماعی آموزش عالی مهارتی را بیش‌ازپیش توانمندتر کند.

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی، دانشگاه مهارتی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی

* دانشجوی دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی ساری، ساری، ایران

vahidfallah@yahoo.com

** استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی ساری، ساری، ایران (نویسنده مسئول)

*** دانشیار، دانشگاه آزاد اسلامی ساری، ساری، ایران

مقدمه

امروزه رقابت شدید جوامع، محدودیت منابع، حفظ نظام ارزشی و فرهنگی گذشتگان، گفتمان‌های پویا و چند فرهنگی حضور مؤثر در صحنه‌های سیاسی ملی و بین‌المللی، حفظ و توسعه‌ی محیط‌زیست طبیعی و مجموعه‌ی عواملی از این قبیل که بی‌توجهی به آن‌ها فروپاشی و اضمحلال نظام‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و حتی زیست‌محیطی جوامع ملی و منتهی خواهد شد؛ جوامع مدرن را در بر گرفته است (Karami, et al., 2020; Pourmoosavi, et al., 2020). این به آن معنی است که امروز بیش‌ازپیش برای عبور از چالش‌ها نیاز به برنامه‌ریزی احساس می‌گردد؛ تا با حفظ تکریم انسان امروزی و توجه به عناصر کلیدی پرورش انسان اجتماعی بتوان جامعه‌ای پایدار با تمام ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن ایجاد کنیم. بدیهی است در تحقق این جامعه، نظام‌های آموزش دانشگاهی نقش مهمی را ایفا می‌نماید (Scott, 2001; Teichler, 2006; Xiaozhou, 2001; Haj Khozeymh et al., 2020).

به نظر می‌آید برنامه‌ریزی برای پرورش انسان اجتماعی از مهم‌ترین و هدفمندترین مأموریت‌های دانشگاهی است که طی آن برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی با امعان به ضرورت‌های انسان مسئولیت‌پذیر در بعد اجتماعی به آموزش اصول، شیوه‌ها و روش‌ها و اهداف مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌تواند به آگاهی‌های افراد برای حضور در دنیای اجتماعی بی‌افزاید تا با افزایش آگاهی‌ها برای زندگی جمعی در جامعه مدنی و ایفای نقش فعال شهروندی و مشارکت صمیمانه و همه‌جانبه برای ایجاد توسعه پایدار نقش‌آفرینی نمایند (Bahram et al., 2020).

مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان احساس تعهد و کنشی که تک‌تک افراد در قالب نقش‌های خود به دیگری دارد در نظر گرفته می‌شود و می‌توان آن را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بررسی کرد (Blak Burn, 2007). کاستکا و بالزارو به نقل از هیجدل (Heijden, 2010)؛ مسئولیت اجتماعی را تعهد مداوم برای رفتار به شیوه‌ی اخلاقی و باهدف بهبود کیفیت زندگی افراد و خانواده‌شان به‌علاوه بهبود اجتماعی و جامعه در مقیاس وسیع‌تر می‌داند. Kakabadse and Kalu (2009) پنج نوع شهروند سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، جهانی و مجازی را معرفی می‌کند و به بازشناسی پنج نوع مسئولیت می‌پردازد.

از آنجایی که سازمان‌ها نیز مانند اشخاص حقیقی عضوی از اجتماع به شمار می‌روند و مانند

سایر اعضای جامعه در برابر محیط پیرامون خود مسئولیت دارند، بر اساس مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی، ضروری است که سازمان‌ها علاوه بر بهبود عملکرد اقتصادی و اجتماعی خود، ارتقای استانداردهای زندگی اجتماعی افراد جامعه را نیز در دستور کار خود قرار دهند (Aluchna, 2010, 912).

از سوی دیگر مسئولیت اجتماعی دانشگاه به‌عنوان خواست آحاد جامعه در چند دهه اخیر با توجه به رشد تعداد دانشجویان و همگانی شدن آن و بالا رفتن انتظار دانشگاه در قبال جامعه، مورد توجه برنامه‌ریزان درسی در کشورهای مختلف قرار گرفته و نظام آموزش عالی بسیاری از کشورها یک سری از فعالیت‌ها و برنامه‌های شغلی و حرفه‌ای را در اجتماع دانشگاهی گسترش داده‌اند (Gao, 2011). بدون شک یکی از مهم‌ترین ابزارهای آموزش عالی، برنامه درسی است (Lanenburg & Ornstein, 2004, 25). برنامه درسی اصلی‌ترین عنصر نظام آموزش عالی و بنیادی‌ترین ابزار برای فراهم آوردن دانش، تجربه و مهارت دانشجویان برای عرضه خدمات به جامعه است و به‌عنوان قلب این نظام، نقش مهمی در تحقق اهداف این نهاد و ترسیم نقش مهمی در تحقق اهداف این نهاد و ترسیم نقشه‌ها و اهداف آن ایفا می‌کند. این اهمیت از این امر ناشی می‌شود که برنامه درسی عامل مهمی در ارتقای کیفیت آموزش عالی به شمار می‌رود (Karimi et al., 2013, 90).

برنامه‌های درسی بستر شکل گرفتن مهم‌ترین فرایند نظام دانشگاهی یعنی یادگیری است. وظیفه شکل‌دهی به برنامه درسی آینده، یک مسئله تغییر سیاسی در سیستم آموزشی است؛ بنابراین اگر بپذیریم که برنامه درسی مطلوب متأثر از نیازهای جامعه است بنابراین باید مؤلفه‌هایی که آحاد جامعه به آن‌ها تأکید دارد در بستر برنامه درسی خودنمایی کنند (Williamson, 2013).

دانشگاه‌های مهارتی به دلیل توأم کردن مهارت‌های سخت و نرم نقش بسیار مهمی در تشکیل سرمایه انسانی و اجتماعی دارند از این رو این دانشگاه‌ها برای ایفای نقش خود به‌عنوان یک دانشگاه کارآمد اجتماعی، ناگزیر به نهادینه‌سازی اصول مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌های دانشگاهی، خصوصاً در برنامه‌ی درسی خود دارد؛ بنابراین اگر بپذیریم که برنامه درسی مطلوب متأثر از نیازهای جامعه است بنابراین باید مؤلفه‌هایی که آحاد جامعه به آن‌ها تأکید دارد در بستر برنامه درسی خودنمایی کنند. به نظر می‌رسد وجود مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه‌های مهارتی پرورش حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان یک وظیفه ضروری برای تحصیلات دانشگاهی است. با پرورش حس مسئولیت-

پذیری اجتماعی دانشجویان، نه تنها دانشجویان تشویق می‌شوند که خودشان کارشان را انجام دهند بلکه آن‌ها تشویق می‌شوند تا به جامعه نیز خدمت کنند. آن‌ها می‌توانند به شایستگی‌های شناختی، ابتکار عمل و خود انضباطی مجهز شوند و در آینده مسئولیت اجتماعی را به عهده بگیرند؛ با امعان به نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی، این سؤال مطرح می‌گردد مؤلفه‌های تأثیرگذار مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌های درسی دانشگاه مهارتی کدام است؟

پیشینه تجربی تحقیق

بررسی یافته‌های پیشین مبین توجه محققان به نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی است، برای مثال: (2019) Laura Hsieh، با عنوان «به‌کارگیری اقدامات علمی در طراحی برنامه درسی برای تحقق مسئولیت اجتماعی دانشگاه» بیان می‌کند که هدف اصلی پژوهش بررسی اثربخشی ادغام مسئولیت اجتماعی دانشگاه در طراحی برنامه درسی و در نتیجه ارائه یک مدل برای تحقق مسئولیت اجتماعی دانشگاه بوده است. یافته‌های او نشان می‌دهد که الگوی توسعه برنامه درسی برای تحقق مسئولیت اجتماعی دانشگاه از طریق فرهنگ و ارتباطات طراحی شامل شش جنبه اصلی، تئوری طراحی درسی به‌عنوان پایه، معرفی مسئله و برنامه‌ریزی، مداخله در زمینه‌ها، مداخله در نقش‌ها، تعامل نقش‌ها و ایجاد جامعه یادگیرنده است.

(2013) El-Kassar et al. در پژوهش خود تحت عنوان «هویت و وظیفه‌شناسی دانشجویان - دانشگاه از طریق مسئولیت اجتماعی: یک تحلیل متقابل فرهنگی» به این نتیجه رسیده است که مسئولیت اجتماعی دانشگاه از طریق هویت دانشجویان و دانشگاه بر وظیفه‌شناسی دانشجویان تأثیر می‌گذارد. (2016) Atakan and Eker، در پژوهش خود با عنوان هویت‌سازمانی یک دانشگاه مسئول به لحاظ اجتماعی را به انجام رسانیدند. یافته‌های تحقیق نشان داد که فعالیت‌های بشردوستانه یکی از عناصر اصلی برنامه هویت‌سازمانی دانشگاه مورد مطالعه است. (2017) Bokhari در پژوهش خود با عنوان مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها و توسعه پایدار: یک چارچوب مفهومی دریافته است که دانشگاه باید متعهد به توسعه برنامه‌های آموزشی و فعالیت‌های اضطراری باشد تا به‌طور مداوم بهبود سطح تحصیلات و مهارت برای خروجی‌های دانشگاه را با توجه به نیازهای جامعه به دست آورد. نتایج یافته‌های (2006) Karima et al. حاکی از آن است که دانشگاه‌ها به‌مثابه سایر بخش‌های اقتصادی، در قبال جامعه مسئول و

پاسخگو هستند تا جایی که واژه دانشگاه پاسخگو را برای مؤسسات آموزش عالی مطرح می‌نمایند. (Nejati, Shafeai, Salamzadeh and Daraei (2011) با مطالعه ۱۰ دانشگاه برتر دنیا نتیجه گرفتند که این دانشگاه‌ها به صورت بسیار وسیعی به دنبال توسعه مسئولیت‌پذیری اجتماعی درونی هستند. در تحقیقات دیگری از (Jabbour (2010) دانشگاه‌ها به عنوان یکی از سازمان‌های بسیار تأثیرگذار بر محیط نام‌برده شده است. (Wright (2010 بر این باور است که آموزش عالی در کشورها عنصری توانمند در دستیابی به پایداری محیطی است. مطالعاتی که توسط مراکز دانشگاهی برای کمک به پایداری محیطی و ساختن آینده مطلوب اجتماعی می‌شود، یکی از نمودهای اساسی مسئولیت‌پذیر بودن آن مؤسسات را نشان می‌دهد (Nejati et al., 2011). در واقع مطابق نتایج تحقیق Leonidas et al. (2012) افزایش حس مسئولیت‌پذیری به ارتقای تعهد اجتماعی افراد در سازمان‌ها منجر شده و پایداری اجتماعی را به دنبال خواهد داشت. دانشگاه‌ها نیز با داشتن مسئولیت‌پذیری در قبال جامعه و مشتریان مستقیم خود (دانشجویان) نقشی اساسی در پرورش فرهنگ پاسخ‌گویی دارد (Shafeai & Azizi, 2014)؛ بنابراین آموزش عالی باید درجه‌ی تحقق مسئولیت‌پذیری اجتماعی تلاش نماید. این در حالی است که با وجود نیاز دانشگاه‌ها به مقوله مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ضروری است که مدل‌هایی برای برنامه‌های درسی مهارتی و حرفه‌ای ارائه گردد تا ارتقاء در زمینه‌ی آموزش و استفاده کاربردی از آن حاصل گردد.

روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش با توجه به هدف و ماهیت تحقیق از روش کیفی استفاده شد. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش ۱۸ نفر از خبرگان آموزش‌های مهارتی می‌باشند. ویژگی مشارکت‌کنندگان برخوردار از تجربه سیاست‌گذاری و فعالیت‌های اجرایی در برنامه‌ریزی درسی در آموزش‌های مهارتی بوده‌اند. جدول شماره ۱ مشخصات شرکت‌کنندگان در فرایند جمع‌آوری اطلاعات را بیان می‌کند؛ ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش مصاحبه‌های عمیق بوده است. مصاحبه عمیق گفتگوی هدف‌دار دوجانبه‌ای است بین یک مصاحبه‌کننده آموزش‌یافته و مصاحبه‌شونده و هدف آن استنباط عمیق جزئیات غنی و موارد مهمی است که بتوان از آن‌ها برای تجزیه و تحلیل استفاده کرد. در این تحقیق به منظور تعیین روایی داده‌های کیفی از روش‌های بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان

جدول ۱. پست سازمانی نمونه‌های آماری تحقیق

Table 1. Organizational post statistical research samples

مرتب‌بندی علمی / مدرک تحصیلی Academic rank / Degree of education	پست سازمانی Organizational position
استاد تمام - دکتری	رئیس دانشگاه فنی و حرفه‌ای کشور
عضو هیئت‌علمی - دکتری مهندسی	معاون پژوهش و فناوری دانشگاه فنی و حرفه‌ای کشور
دکترای مهندسی	مدیرکل تضمین کیفیت دانشگاه فنی و حرفه‌ای کشور
دکتر (مدیریت خط‌مشی‌گذاری) دانشگاه تهران	معاون پژوهش سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای
استاد تمام (برنامه‌ریزی درسی)	عضو هیئت‌علمی دانشگاه تهران (مدیرکل اسبق دفتر برنامه‌ریزی سازمان فنی و حرفه‌ای)
دانشیار (مدیریت آموزش عالی)	عضو هیئت‌علمی دانشگاه تربیت‌معلم (مدیرکل اسبق دفتر پژوهش سازمان فنی و حرفه‌ای)
دانشیار (دکتری فناوری اطلاعات)	عضو هیئت‌علمی دانشگاه محدث اردبیلی معاون آموزشی (اسبق) سازمان فنی و حرفه‌ای کشور
استاد (برنامه‌ریزی آموزشی)	عضو هیئت‌علمی دانشگاه شهید چمران
استاد (برنامه‌ریزی درسی)	عضو هیئت‌علمی دانشگاه کردستان (تلفنی)
دانشیار (برنامه‌ریزی درسی)	عضو هیئت‌علمی دانشگاه مازندران

و خود‌بازبینی محقق استفاده شد. به‌منظور تعیین پایایی داده‌های کیفی از روش پیشنهادی Miles and Huberman (1994) استفاده شد. بدین منظور درصد پایایی بین دو کدگذار به‌عنوان شاخص تکرارپذیری برای حصول اطمینان محاسبه گردید. بر این اساس محقق ابتدا آموزش‌های لازم و فنون لازم برای کدگذاری را به کدگذار مشاور ارائه نمود و از وی خواست که هم‌زمان با محقق به کدگذاری مصاحبه‌های انجام‌شده بپردازد. نتایج حاصل از میزان پایایی کدگذاری بین محقق و کدگذار مشاور را نشان می‌دهد. در جدول شماره ۲ خلاصه‌شده است.

جدول ۲. نتایج میزان پایایی کدگذاری بین محقق و کدگذار مشاور

پایایی بین دو کدگذار Reliability between coders	تعداد توافقات Number of agreements	تعداد کل کدها Total number of codes	تعداد مصاحبه‌ها Number of interviews
۷۰ درصد	۴۳۷	۶۶۰ کدگذار مشاور: ۵۹۲	۱۸

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها به‌منظور انجام تلخیص داده‌ها، عرضه داده‌ها و نتیجه‌گیری از روش تحلیل مضمون (بر اساس کدگذاری‌های مقوله‌ای و زیر مقوله‌ای) استفاده شده است. استراتژی کلی گردآوری داده‌ها در این تحقیق بر اساس شکل ۱ بوده است.

شکل ۱. استراتژی کلی گردآوری داده‌ها در این تحقیق

Diagram 1. The overall data collection strategy in this research

یافته‌های تحقیق

در این پژوهش محور اصلی سؤالات پژوهش مربوط به کاوش و اکتشاف عوامل متأثر در خصوص برنامه درسی مهارتی در آموزش عالی با رویکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی بود برای نیل به این موضوع، در مرحله اول، مضامین اصلی و مضامین فرعی بر اساس کدگذاری مصاحبه‌های عمیق و اکتشافی و احصا و پالایش مضامین مفهومی ارائه شده است. بر این اساس برای انجام کدگذاری، داده‌ها در سطح جمله و عبارت برای هر یک از مصاحبه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و کدهای مفهومی از رونوشت مصاحبه‌ها استخراج شدند. در مرحله بعدی با انجام پالایش و عمل کاهش، این مضامین در قالب مقوله‌های فرعی سازمان‌دهی و با بررسی مستمر نام‌گذاری شدند. به‌منظور اطمینان از سازمان‌دهی مناسب هر یک از مفاهیم و مقولات، مجدداً رونوشت مصاحبه‌ها واری و مرور شد. فرایند کدگذاری زمانی متوقف گردید که یک طبقه‌بندی معنادار پس از چندین بررسی درباره رونوشت مصاحبه‌ها حاصل شد. در جدول ۱ نمونه مورد پژوهش ارائه شده است.

جدول ۳. تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و کدگذاری محوری (مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی)
Table 3. Content analysis of interviews and central coding

سطح اصلی Main level	مضامین فرعی Sub-themes
تعریف، اهمیت و ضرورت مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه (نو مفهوم‌گرایی در برنامه درسی)	نقش برنامه درسی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در ایجاد توسعه پایدار حمایت از محیط خارجی به‌عنوان بخشی از زندگی حرفه‌ای مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان یک مزیت رقابتی مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان یک عامل در ایجاد کارایی اقتصادی مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان یک عامل در رفاه اجتماعی تاثیر مستقیم بر ساختار اقتصادی در اشتغال پایدار رویکرد علمی به‌منظور پیوند ارزش‌ها با آیندگان
بررسی رویکرد و فلسفه‌ی تربیتی حاکم بر جامعه	رویکرد فلسفی با ظرایف عینیت، وفاق و وحدت در طراحی برنامه درسی تحلیل زبان و گفتگوهای اخلاقی دیدگاه دو سو توانی در فلسفه برنامه درسی (دیدگاه معرفت‌شناسانه و دیدگاه کارکردگرایی)

گفتمان غیر مهندسی در طراحی برنامه درسی جلوگیری از گفتمان مکانیکی در طراحی برنامه درسی تبدیل گفتمان مکانیکی به گفتمان پویا و ارزش‌افزاین گفتمان اجتماعی در طراحی برنامه درسی گفتمان ارتباط متقابل و پویا در زیر سیستم‌ها گفتمان توافق محور هم‌افزایی ذی‌نفعان در تدوین برنامه درسی ماهیت تعاملی در طراحی برنامه درسی با رویکرد اجتماعی	گفتمان مناسب در برنامه‌ریزی درسی (مشارکتی، روان‌شناسانه، ارزش افزا اجتماعی فرهنگی)
تفکر فلسفی (منطق چرایی و چگونگی) مفاهیم مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی مهارت محور تمرکز و تعمق روی مفاهیم مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی مهارت محور پویایی و انعطاف‌پذیری در بیان مفاهیم مسئولیت‌پذیری اجتماعی با تاکید بر مفهوم انصاف بین نسلی	ذهنیت فلسفی برنامه ریزان و صاحب‌نظران (تفکر چرایی) چرایی وجود مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در محتوای برنامه درسی
ارتباط افقی و عمودی بین عناوین و محتواها نگرش جامع به برنامه‌های مهارت محور از دبیرستان تا دانشگاه و برنامه‌های مهارتی غیررسمی وجود یک برنامه تنیده بین فن‌آوری روز، مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مؤلفه توسعه پایدار ارتباط بین دانش، توانش و نگرش به‌عنوان مهارت‌های غیرقابل تفکیک در طراحی برنامه درسی توالی، یکپارچگی، تعادل و وسعت عناصر برنامه درسی اجتماعی	طراحی و سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی
بررسی روایی و پایایی و عینیت محتواهای برنامه درسی بررسی کیفیت محتواها پایش مستمر کیفیت	استانداردسازی محتواها و تضمین محتواهای برنامه درسی پس از طراحی اولیه
طراحی فرصت‌های یادگیری برای مربی استفاده از مهارت‌های کلامی و غیرکلامی و فرا کلامی در امر تدریس شایستگی علمی مربی برای تدریس آموزه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی شایستگی مربیان برای تغییر نگرش دانشجویان نسبت به مسائل اقتصادی و اجتماعی و ملاحظات اخلاقی نقش پشتیبانی و حمایت مربیان از دانشجویان در قالب پاداش	نقش مربی در نظام مدیریت انتقال مفاهیم مسئولیت‌پذیری اجتماعی (پداگوژی باز)
جلوگیری از ارزشیابی کاذب جلوگیری از اهداف سیاسی در ارزشیابی پیامدهای برنامه درسی با رویکرد اجتماعی ایجاد مدلی برای ارزشیابی علمی پیامدهای برنامه درسی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی لزوم تصمیم‌گیری ارزیابان برنامه درسی با حداکثر اطلاعات توانایی تحلیل عمیق ارزیابان برنامه درسی نگرشی تطبیقی بر برنامه درسی ارزشیابی پیامدها به‌عنوان عاملی برای بهبود برنامه درسی ارزشیابی پیامدها برای تصمیم‌گیری وضعیت موجود ارزشیابی پیامدهای برنامه درسی به‌عنوان وسیله‌ای برای پاسخ‌گویی برای مطالبات ارزشیابی متمرکز بر منافع ذی‌نفعان ارزشیابی کارکردهای برنامه درسی قضاوت بر اساس میزان تاثیرگذاری بر جامعه هدف	نظام ارزشیابی برنامه درسی با رویکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی ارزشیابی نقادانه خبرگان به برنامه درسی حوزه اجتماعی-ارزشیابی مبتنی بر کارکرد مشابه (تطبیقی)-ارزشیابی مبتنی بر تصمیم‌گیری و پاسخ- گویی (رویکرد متمرکز بر کاربرد در ارزشیابی)
ضرورت اعمال قوانین و مقررات به‌عنوان ابزاری برای توجه به مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی تعیین الزاماتی برای اجرای برنامه‌های آموزشی به‌عنوان دروس اختیاری یا اجباری تدوین پروتکل‌هایی از سوی دولت برای لزوم مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی	عوامل مترتب با قوانین و مقررات حاکمیتی
توجه به استانداردهای بین‌المللی مربوط مسئولیت‌پذیری اجتماعی توجه به کنوانسیون‌های بین‌المللی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی توجه به معاهدات بین‌المللی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی	عوامل مترتب با قوانین و مقررات بین‌المللی
توجه به رسالت‌های آموزش‌های رسمی مهارتی توجه به مأموریت‌های آموزش‌های مهارتی دانشگاهی جایگاه آموزش‌های مهارتی در ارتقای جامعه مدنی باز	عوامل مترتب با نظام آموزش مهارتی

بحث و تفسیر نتایج

مهم‌ترین یافته‌های قابل‌بحث در این مقاله به‌صورت ذیل عنوان می‌گردد:

نومفهوم‌گرایی در برنامه درسی

تغییر پارادایم برنامه درسی به سمت نومفهوم‌گرایی موضوع مهمی است که بر بهبود فهم بهتر موضوعات درسی دلالت داشته و عبارت است از فهم دانش پژوهانه موضوعات برنامه درسی، از میان موضوعات قابل‌اعتنایی که می‌توان در قالب نو مفهوم‌گرایی در برنامه درسی به آن پرداخت نقش برنامه درسی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در توسعه پایدار است؛ نتایج حاصل از مصاحبه‌ها حاکی از آن است که چالش‌های جدیدی مثل جهانی‌سازی سریع، طوفان‌های تغییر حاصل از انقلاب فن‌آوری، تحول بین‌المللی مفهوم اقتصاد متکی بر دانش و بسیاری از عوامل دیگر موجب تغییرات بی‌سابقه برنامه درسی در بعد جهانی شده است. تغییر رویکرد برنامه درسی به اندازه‌ای در ابعاد و شاخص‌ها گسترده‌گی پیدا کرده که در برنامه درسی به‌عنوان یک تغییر پارادایم در نظر گرفته می‌شود. پارادایم برنامه درسی را می‌توان در قالب بررسی تحولات، فلسفه آموزش و پرورش و روانشناسی یادگیری، گفتمان‌های برنامه درسی خلاصه کرد و آن را مورد تصمیم‌گیری قرارداد. نو مفهوم‌پردازی برنامه درسی به‌عنوان یک فرایند مستمر و متعامل با دنیای بیرون این امکان را به وجود آورده است تا در مورد جایگاه برنامه درسی اظهار نظر شود و اقدامات لازم برای بهبود آن صورت گیرد. عنصر مسئولیت‌پذیری اجتماعی نیز یک مفهوم جدید است که متکی بر نگرش انسانی در تصمیم‌گیری‌ها و اجرای آن در شرکت‌ها و مؤسسات است. مسئولیت‌پذیری اجتماعی به این نکته اشاره دارد که در وهله‌ی اول این حس در همه‌ی اعضای شرکت ایجاد شود که در رفتارها، گفتارها و عملکردهایشان به‌عنوان یک فرد حرفه‌ای رفتار کرده و همه استانداردهای حرفه‌ای را پذیرا باشد. اگر استاندارد حرفه‌ای برای منابع انسانی ایجاد گردد اثراتی در جامعه برجای می‌گذارد که در توسعه پایدار تأثیر به‌سزایی دارد. ایجاد و گسترش اشتغال پایدار و حفظ محیط‌زیست برای آیندگان دو عاملی است که در توسعه پایدار مطرح است. در پی تحقق توسعه پایدار است که رضایت‌مندی افراد بیرونی و ذی‌نفعان حاصل می‌شود. نتایج تحقیق حاضر با نظرهای کاتون و همکاران به نقل از (Bignell (2011 که معتقدند باید نگرشی میان‌رشته‌ای در آموزش توسعه

پایدار اتخاذ گردد و آموزش توسعه پایدار به همه موضوعات ارتباط داده شود و ولتر به نقل از Wals (2009) که معتقد است آموزش برای توسعه پایدار برخی از مفاهیم کلیدی مسئولیت‌پذیری اجتماعی را باید مدنظر قرار هم‌راستا است.

بررسی رویکرد و فلسفه‌ی تربیتی حاکم بر جامعه

امروزه پیشرفت و توسعه روزافزون ابعاد مختلف جامعه بشری را باید درگرو خلق اندیشه‌های نو و تحول در نظام آموزش عالی دانست؛ توجه به فلسفه در برنامه درسی باعث می‌گردد روند تدوین و طراحی برنامه درسی باعث می‌گردد که توافق در نحوه‌ی تدریس با الگوی مطلوب‌تری شکل گیرد. در میان مضامینی که در مورد رویکرد و فلسفه تربیتی حاکم بر جامعه به آن پرداخته شد بسیاری از مشارکت‌کنندگان به دیدگاه‌های معرفت‌شناسانه و دیدگاه کارکردگرایی در برنامه درسی اشاره داشتند اساساً رویکرد کارکردگرایی در برنامه درسی یک از رویکردهایی است که سهم قابل‌توجهی را در بررسی نظام دانشگاهی را به خود اختصاص داده است این رویکرد نظام دانشگاهی را بخش لاینفکی از کل نظام جامعه می‌داند که کارکردهایی نظیر انتقال فرهنگ و جامعه‌پذیری را، برای حفظ نظام اجتماعی جامعه، انجام می‌دهد و مفهوم آن نتیجه و اثری است که انطباق یا سازگاری یک ساختار معین یا اجزای آن را با شرایط لازم محیط فراهم می‌نماید کارکردگرایی اساساً می‌کوشد تا هر نهاد مشخص اجتماعی و فرهنگی را در قالب پیامدهایی که برای جامعه کارایی دارد تعریف نماید یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که تدوین و طراحی برنامه درسی با رویکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی باید به‌گونه‌ای باشد که جنبه‌های کارکردی آن مشخص باشد که نتایج آن با یافته‌های Ornstein and Hunkins (1993) cited in Darke, (2018) که بر اهمیت فلسفه در تصمیم‌گیری‌های برنامه درسی به تأکید نموده‌اند و Van de van (2010) که اعتقاد دارد در تدوین برنامه درسی باید به کارکرد عملی عناصر در جامعه توجه داشت هم‌خوانی دارد.

گفتمان مناسب

در این تحقیق وجود گفتمان‌های مؤثر در برنامه درسی ازجمله مهم‌ترین عوامل مرتبط شناخته شده است. گفتمان اقتصادی، اجتماعی و غیر مهندسی؛ در برنامه درسی الزام پرورش

نیروی انسانی برای رسیدن به حداکثر مهارت‌ها برای شایستگی‌های دنیای کار است که این مسئله به‌عنوان گفتمان اقتصادی تلقی می‌شود. درعین حال مسئولیت‌پذیری اجتماعی باید به‌عنوان یک عنصر اساسی در گفتمان روان‌شناختی دانشگاهی نیز لحاظ گردد، در این گفتمان بهره‌گیری از مفاهیم و تئوری‌های روان‌شناختی جهت تنوع‌بخشی برنامه‌ها و تلاش برای متناسب‌سازی برنامه‌های درسی با ویژگی‌های روان‌شناختی کارکنان جهت برانگیختن آن‌ها محور طراحی و اجرای این برنامه درسی است. به‌عبارت‌دیگر بر اساس این گفتمان محتوا بایستی در بستر روانشناسی یادگیری و تربیتی موجب غنی‌تر شدن برنامه درسی گردد. یادگیری با محوریت نظریه‌های روانشناسی با در نظر داشتن ویژگی دانشجویان تکوین می‌یابد... دومین مسئله‌ای که اهمیت دارد ضرورت مسئولیت اجتماعی در عناصر برنامه درسی است؛ یافته‌های این تحقیق با یافته‌های (Chuang and Huang (2018 که معتقد هستند که برنامه‌ریزی رشد دهنده مسئولیت‌پذیری اجتماعی باید دانشجویان را به‌طور عملی با عملکرد مسئولانه اجتماعی آشنا کرده، مهارت‌های اجتماعی لازم برای حضور مطلوب در صحنه اجتماعی را در او رشد دهد به‌زعم (Kewitz (1997 اغلب گفتمان‌ها و نظریات مهندسی برنامه درسی ابزار تحقق جهت‌گیری‌های مهندسی را برنامه درسی پنهان و تئوری انطباق تلقی می‌کنند. هم‌راستا است. همچنین یافته‌های این تحقیق با نظریات (Kewitz (1997 که اعتقاد دارد عناصر برنامه درسی یعنی اعلام این حقیقت که نه‌تنها سازمان، خود را متعهد به اقدامات قانونی، اخلاقی و بشردوستانه می‌داند؛ بلکه این امر را از طریق نهادینه کردن در برنامه درسی در بدنه دانشگاهی اشاعه می‌دهد؛ همخوانی دارد.

نقش مربیان

(Sihem (2012 معتقد است مربیان باید دانشجویان خود را تحریک و الهام دهند که در اقدامات اجتماعی درگیر شوند و مربیان باید ارزش‌های خود را ارتقا دهند و نقش کلیدی در پرورش مسئولیت اجتماعی دارند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بدون شک توسعه آگاهی مربیان دانشگاه فنی و حرفه‌ای و ترغیب مربیان به توسعه آگاهی‌ها و مهارت‌های حرفه‌ای آن‌ها به عناصر مربوط به مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان گونه‌ای از پداگوژی موسوم به پداگوژی بازمی‌تواند به فرایند اکتشاف مستقل دریافتن راه‌حل برای مسائل کمک کند؛ در این نوع

خاص از پداگوژی انتظارات یادگیری محدود نبوده، محتواهای برنامه درسی همگام با انتظارات جامعه تبیین می‌گردد و حالت سیال دارد. این گون تفکر موجب می‌شود نظام برنامه‌ریزی متناسب با نیازها و اشتغالات فکری خود گام بردارد. همین‌طور توسعه حرفه‌ای مربیان می‌تواند در نگرش‌ها و دانش‌ها و مهارت‌ها باعث افزایش حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی گردد یافته‌های این تحقیق با یافته‌های (Sihem, 2012) که بر این باورند مربیان در گسترش و افزایش کیفیت نظام آموزشی مهارتی نقش کلیدی دارند؛ همخوانی دارد.

الگوی پاسخ‌گویی

الگوی پاسخ‌گویی می‌تواند دورنمای کارکردهای بیرونی از فعالیت مربیان و متعلمین امروز سیستم دانشگاهی فنی و حرفه‌ای را مورد ترسیم قرار دهد، بر اساس این الگو اگر مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان یک ضرورت در برنامه درسی لحاظ شود و توسعه پیدا کند، دو هدف آتی و آتی را ترغیب می‌کند؛ در درجه اول مدیران دانشگاهی می‌توانند ثابت کنند که دانشگاه اهداف و چشم‌انداز روشنی به پرورش افرادی با رشد حرفه‌ای دارند و دارای برنامه‌ای روشن است و همچنین مدیران این دانشگاه می‌توانند اعلام کنند که نیازهای کشور را به برنامه‌های دانشگاهی خود انتقال داده‌اند و چگونگی آن‌ها را در برنامه درسی تبیین‌کننده پیوسته با پیش برنامه‌ها و اصلاح آن بهبود ببخشند و این‌که دانش‌آموخته دانشگاه فنی و حرفه‌ای ارزش‌ها و هنجارهای جامعه را در زندگی فردی، اقتصادی کسب‌وکار و حرفه‌ای خود رعایت می‌کند. این یافته با یافته‌های (Seto-Pamie et al., 2011) که معتقدند که دانشگاه‌ها نقش مهمی را در ایجاد توانایی نسل آینده به‌منظور دستیابی به موفقیت، با پدیده جهانی‌شدن و رشد اقتصادی و ساخت آینده‌ای پایدار برای مردم در سراسر جهان ایفا می‌کنند؛ همخوانی دارد.

حمایت از محیط خارجی به‌عنوان بخشی از زندگی حرفه‌ای

(Doganay, 2009) بر این عقیده است که برنامه درسی در محیط کار فرایندی نظام‌مند است که باهدف ایجاد تعهد به یادگیری مداوم از طریق شیوه‌های رسمی، غیررسمی، ضمنی و نیز فناوری بسترهای لازم را برای بهبود مداوم سازمانی فراهم می‌آورد و ضمن تأکید بر ایجاد و توسعه مهارت‌های اساسی مربوط به حوزه‌های شغلی متنوع، به توسعه شخصی و انفرادی کلیه

کارکنان نظر دارد. در این تحقیق مشخص شد ضرورت توجه به عناصر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی یک تکلیف است و درک فهم عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی منوط به درک و فهم مؤلفه‌های موردتوجه در بستر و خاستگاه برنامه درسی است. برنامه درسی خاستگاه معین و مبتنی بر ایده‌های پرورشی مریبان بزرگ است؛ که راهنمای عمل محسوب می‌گردد. این راهنمای عمل هنگام با ایجاد و پیدایش جوامع باز تغییر و ارتقا پیدا کرده است و شامل مدلی است که در آن بر اساس محیط پیرامون و با توجه به رفع نیازهای جامعه و بازار کار و اشتغال می‌گیرد؛ مضاف بر این در مدل فلسفه برنامه درسی، مفروضات علمی و عملی وجود دارد که به طراحی و سازمان‌دهی محتواها، با تعاریف یادگیری و تعیین روش‌های آموزشی و یادگیری و فرایند آموزشی مرتبط با محیط خارج از دانشگاه طراحی می‌گردد، بنابراین برای به دست آوردن یک برنامه درسی کارآمد در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی نه تنها آگاهی در رابطه با عوامل مؤثری که مستقیماً به یک برنامه درسی علمی مربوط می‌شود؛ بلکه ضروری است که عوامل مؤثر خارج و داخل دانشگاه را موردتوجه قرارداد؛ بنابراین می‌توان گفت نظریات دوگانی، نتایج فوق را تأیید می‌کند.

گفتمان ارتباط متقابل و پویا در زیر سیستم‌ها

سازگاری و تعدیل مؤلفه‌های برنامه درسی در دانشگاه فنی و حرفه‌ای بر اساس نیاز محیطی است و حلقه مفقوده دانشگاه امروز است. نکته دیگری که در این نوع برنامه‌ریزی درسی باید توجه کرد نوع مشارکتی بودن این نوع برنامه‌ریزی است. مشارکتی بودن برنامه درسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی بدین معناست که تمامی ذی‌نفعانی که مخاطب این نوع برنامه‌ریزی هستند باید در تدوین آن شرکت کنند، به‌گونه‌ای که در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی دانشگاه فنی و حرفه‌ای کشور علاوه بر متخصصان رشته‌ها که عموماً تحصیل کرده‌های رشته‌های گوناگون مهارتی است می‌بایست مدیران و هنرآموزان منطقه‌ای و استانی این آموزش‌ها، نمایندگان دانشجویان، صاحبان حرف و مشاغل حضور یابند و به‌نقد و بررسی عناصر موجود در آن بپردازند. این مدل سبب به حداقل رساندن ضایعات برنامه درسی^۱ در

۱. برنامه‌ریزی درسی زائد در فنی و حرفه‌ای برنامه‌ریزی است که ضمن آن مقدار زیادی از یادگیری به هدر می‌رود و در شغل مورد نظر کارآمدی ندارد (محقق)

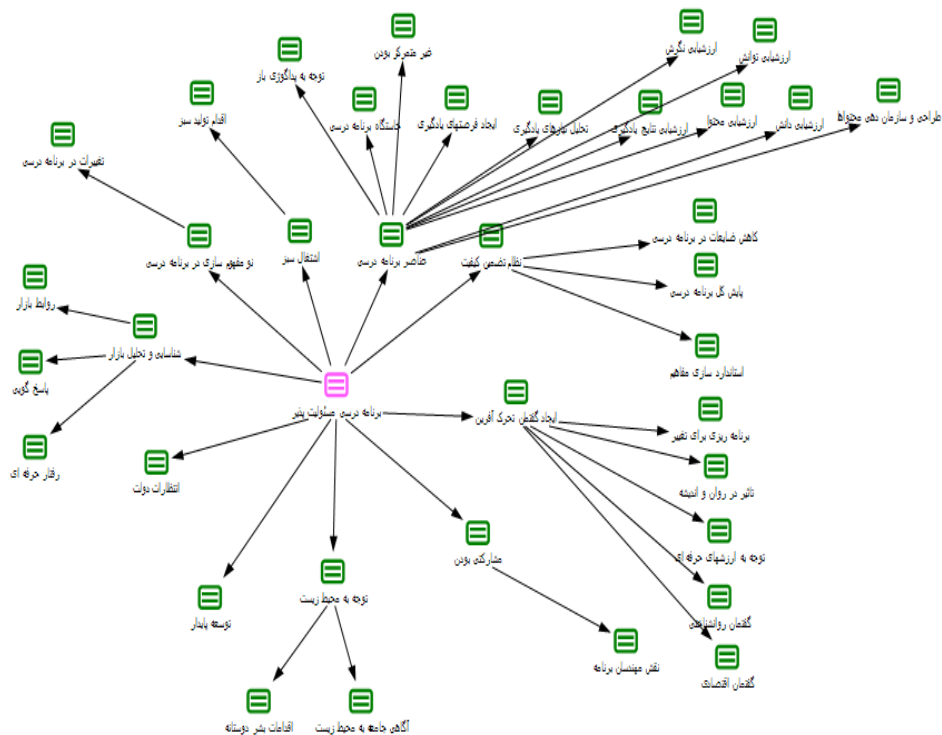
آموزش‌های مهارتی می‌شود. بر اساس نظر مشارکت‌کنندگان برای تبیین الگوی برنامه درسی با رویکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی باید به دو مسئله خیلی خاص توجه داشت، نخست یک فرا سیستم است که دربرگیرنده نیازهای جامعه، توقع حکومت از دانشگاه و نظام فلسفی حاکم بر جامعه و دانشگاه، خط‌مشی‌ها در حمایت از نیازهای خاص اقتصادی، اجتماعی منطقه در حال حاضر و آینده برمی‌گردد. امروزه بحث اخلاقی کردن بازارها و کسب‌وکار مطرح است؛ و عامل انسانی در این قضیه بسیار مهم است. بازارهای اخلاق‌مداری مکان‌هایی هستند که فروشندگان به عرضه خدمات و یا تولید خدماتی پرداخته و مفهوم استاندارد از منافع اجتماعی و زیست‌محیطی را مشخص می‌کنند، از این‌رو، نیاز جامعه و دولت آن است که کسب‌وکارهای موجود نیز متناسب با ارزش‌های برگرفته از سیستم باشد؛ بنابراین در ابتدا باید چرایی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مشخص شود، مسئله بعدی، مسئله زیرسیستم‌ها است که باید هدف آموزشی را که توجه به مسئله مسئولیت‌پذیری اجتماعی است به‌عنوان یک اصل در دانشگاه فنی و حرفه‌ای تبیین گردد و مؤلفه‌ها و ضرورت مؤلفه‌ها تعیین گردد. از این‌رو یافته‌های این پژوهش با یافته‌های (Teichler (2006 که معتقد است آموزش عالی به‌عنوان یک حوزه تخصصی دارای زیر سیستم‌ها و قلمروهای متعددی از جمله پژوهش، آموزش، مشاوره، ارزیابی است، همخوانی دارد.

عوامل مترتب با نظام آموزش مهارتی

یکی از عوامل مترتب با مسئولیت‌پذیری اجتماعی توجه به نظام آموزش مهارتی و جایگاه آن در ارتقای جامعه مدنی بود؛ جامعه‌ی مدنی، جامعه‌ای است که افراد آن رفتاری خردمندانه و توأم با تفاهمی مبتنی بر عقلانیت دارند. می‌توان انتظار داشت که افراد جامعه‌ی مدنی نسبت به یکدیگر و نسل آینده رفتاری خردمندانه و مسئولیت‌پذیر را در پیش گیرند. در جامعه مدنی، هر شهروندی درمی‌یابد که بی‌مسئولیتی انسان‌های پیرامونی، او را در مسیر پر نوسانی قرار می‌دهد و چنانچه خود نیز نسبت به پدیده‌های پیرامونی بی‌مسئولیت باشد، محیط زندگی خود و دیگران را دچار آسیب می‌کند. زیباترین احساس خوشایند در مقوله جامعه مدنی، کوشش برای همکاری، تعاون افراد و سازمان‌های اجتماعی چون دانشگاه در ایجاد جامعه‌ای مطلوب و توانمند است. پرداختن به عنصر توجه به ارتقای جامعه مدنی به‌عنوان یک عنصر

مهم در برنامه درسی مهارت محور می‌تواند بر این موضوع متمرکز گردد که چگونه دانش‌آموختگان دانشگاه‌های مهارتی در آینده مسئولیت‌پذیری اجتماعی‌شان را می‌پذیرند و به انجام می‌رسانند. آیزنر به‌عنوان یکی از ثوروی پردازان رشته برنامه درسی در زمان معرفی نظریه‌های کلان برنامه درسی یکی از آن‌ها را بانام نظریه سازگاری و بازسازی اجتماعی دسته‌بندی نموده است؛ بنابراین یافته‌های این تحقیق با نظر (Eisner (1979 هم‌آوایی دارد.

نتیجه‌گیری

با توجه به حرکت جهان به سمت جامعه مسئولیت‌پذیر، بسیاری از کشورها تغییرات قابل توجهی را برای لحاظ کردن شرایط دنیای کسب‌وکار در برنامه‌های آموزشی - درسی خود به عمل آوردند. مسئولیت اجتماعی در برنامه‌های درسی نظامی است که بر اساس آن دانشجویان می‌توانند به‌طور دانشگاهی رویکردهای اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی امروز را با اصول، ارزش‌ها، فرهنگ‌های آیندگان پیوند بزنند، این امر منجر به پیوند ارزش‌ها با آیندگان می‌شود؛ تعیین هدف برای برنامه درسی باید با توجه به نواقص موجود در برنامه درسی

فعلی صورت پذیرد. با توجه به هدف نهایی که تأثیرگذاری هر چه بهتر برنامه درسی با ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مؤلفه‌های آن در آموزش عالی است باید تعیین اهداف برای برنامه درسی دچار تغییرات عمده شود. با توجه به مقولات مطرح‌شده می‌توان گفت تلاش برای پرورش دانشجویانی باروحيه جمعی و خوش‌بین به‌نظام آموزش عالی و دارای توانایی در فعالیت‌های جمعی و حس اعتماد به سایر افراد و سیستم می‌تواند از جمله اهداف برنامه درسی با رویکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. ماهیت تعاملی در طراحی برنامه درسی با رویکرد اجتماعی بدین گونه است که محبوس کردن عناصر برنامه درسی بر اساس مؤلفه‌های از قبل تعیین‌شده این نوع برنامه درسی، ضروری نبوده بلکه باید فعالیت‌ها ماهیتی تعاملی داشته باشد. در این‌گونه از برنامه‌ریزی همه‌ی عناصری که در طراحی برنامه درسی به‌صورت اصلی و پشتیبانی دخیل هستند؛ به مسئولیت‌پذیری دست خواهند یافت. چرایی مؤلفه‌ی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در طراحی برنامه درسی سیاست‌گذاران، برنامه‌نویسان، مدیران، مربیان و دانشجویان دانشگاه را متعهد می‌کند حمایت از محیط خارجی‌شان یک اقدام آگاهانه و علمی و بخش مهمی از زندگی حرفه‌ای آن‌ها به شمار آورند تخصیص بودجه قابل‌توجهی در کشورهای دنیا در نهادینه‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی در این راستا خواهد بود، از سوی دیگر نباید توجه به مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مؤلفه‌های آن در برنامه درسی را نگرشی کوتاه‌مدت و واکنشی سریع نسبت به پاسخ‌گویی موقت به جامعه تلقی شود؛ بلکه باید به‌عنوان یک مزیت رقابتی و عاملی در کسب کارایی اقتصادی و رفاه اجتماعی به شمار آید که نهادینه شدن این موضوع در برنامه درسی دانشگاهی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است و می‌تواند به‌عنوان نوعی از حکمرانی خوب در مدیریت دانشگاهی به شمار آید. به این منظور ضرورت دارد اکنون که سیاست‌بازنگری و اصلاح برنامه درسی به دانشگاه‌ها تفویض شده است فرصت را برای ایجاد تمایل بیشتر بین ذی‌نفعان نظام آموزش عالی مهارتی برقرار کرد تا با ایجاد تعامل بین آن‌ها، در راستای نقش اجتماعی آموزش عالی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی راهبردهای لازم برای بهبود فرایند طراحی و اجرای برنامه درسی مطلوب اتخاذ و اجرا گردد.

بر این اساس می‌توان پیشنهادهای ذیل را ارائه داد.

- ۱- عرصه‌های پیشنهادی این پژوهش به‌عنوان مبنایی برای طراحی و تدوین برنامه درسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی قرار گیرد.

- ۲- برنامه‌های درسی (آشکار و پنهان) باید به‌گونه‌ای نگارش گردد که زمینه کسب مهارت‌های اجتماعی مانند رفتار مسئولانه اجتماعی را فراهم نماید.
- ۳- از آنجاکه مشخص شد گفتمان مسئولیت‌پذیری اجتماعی علاوه بر دانش و مهارت آموزشی، نگرش‌ها را هم دربرمی‌گیرد شایسته است کارگاه‌هایی برای مربیان و استاد‌های دانشگاه در نظر گرفته شود تا بر اساس گفتمان روان‌شناسانه روش‌های اصلاح نگرش دانشجویان از انگاره‌های مهندسی به انگاره‌های بالندگی تغییر یابند.
- ۴- مرکز پژوهش‌های مسئولیت اجتماعی در دانشگاه و دانشکده‌های به‌منظور پایش محتواها در سرفصل‌ها مصوب دانشگاه‌های محتواها رسمیت یابند.
- ۵- سامانه رصد مهارت آموختگان مهارتی به‌منظور تعیین کارکردهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی اعتلا یابد.

سهم مشارکت نویسندگان: مریم طالبیان درزی چارچوب کلی طرح را برنامه‌ریزی کرده، پروژه را آغاز کرده، طرح را اجرا، نتایج را تحلیل و یافته‌ها را گزارش کرده است و همچنین ویرایش محتوایی، ارسال مقاله و اصلاحات را بر عهده داشته است. دکتر وحید فلاح بر فرآیند اجرای طرح نظارت داشته و راهنمایی لازم را انجام داده و نویسنده مسئول است. بحث درباره یافته‌ها، مرور و تایید نسخه نهایی مورد تایید نویسندگان بوده است؛ دکتر محمد صالحی مشاور بر فرآیند اجرای طرح داشته و راهنمایی لازم را انجام داده است. سپاسگزاری: نویسندگان از همه همکاران و اساتید عزیز که در این تحقیق مشارکت داشته‌اند، تشکر می‌کنند. تضاد منافع: هیچگونه تعارضی در منافع بین نویسندگان وجود ندارد. منابع مالی: همه هزینه‌های این پژوهش بر اساس اعتبارات شخصی پژوهشگران انجام شده است.

References

- Aluchna, M. (2010). Corporate social responsibility of the top ten; examples taken from the Warsaw Stock Exchange. *Social Responsibility Journal*, 6(4), 611-626.
- Atakan Serap, M. G., & Eker, T. (2016). Corporate Identity of a Socially Responsible University: A case from the Turkish Higher Education Sector. *Jornal of Business Ethics*, 76(1), Corporate Identity, Ethics and Corporate Social Responsibility (Nov. 2007), 55-68.
- Bahram, SH., Zabardast, MA., Salimi, J. (2020). Qualitative analysis of university professors' experiences of professional identity. *Journal of Educational Sciences*. [Persian]
- Bignell, S. (2011). Problem-based Learning in Virtual Interactive Educational Worlds for Sustainable Development (preview-sustain). *final project report, the higher education academy*.

- Bokhari, A. A. (2017). Universities' social responsibility (USR) and sustainable development: A conceptual framework. *SSRG International Journal of Economics and Management Studies (SSRG-IJEMS)*, 4(12), 8-16.
- Blackburn, R. (2007). *The Sustainability Handbook; The Complete Management Guide to Achieving Social, Economic, and Environmental Responsibility*, First published by Earthscan in the UK and USA, London.
- Chuang, S. P., & Huang, S. J. (2018). The effect of environmental corporate social responsibility on environmental performance and business competitiveness: The mediation of green information technology capital. *Journal of Business Ethics*, 150(4), 991-1009.
- Darden, M. L. (2009). *Beyond 2020: Envisioning the Future of universities in America*. New York: Rowman & Littlefield Education.
- Drake, S. M., & Reid, J. L. (2018). Integrated curriculum as an effective way to teach 21st century capabilities. *Asia Pacific Journal of Educational Research*, 1(1), 31-50.
- Doganay, A. (2009). Hidden curriculum on gaining the value of respect for human dignity. A qualitative study in two elementary schools in Adana. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 9(2), 925-940.
- Edwards, R., Miller, N., Small, N., & Tait, A. (2002). *Supporting lifelong learning*. London and New York: The Open University.
- Eisner, E. W. (1979), *Educational Imagination*, Macmillan publishing company.
- El-Kassar, A. N., Makki, D., & Gonzalez-Perez, M. A. (2019). Student-university identification and loyalty through social responsibility: A cross-cultural analysis. *International Journal of Educational Management*. 33(1), 45-65.
- Gao, Y. (2011). CSR in an emerging country: A content analysis of CSR reports of listed companies. *Baltic Journal of Management*, 6(2), 263-291.
- Hooman, H. A. (2006). *A practical guide to qualitative research*. Tehran: Samat Publications. [Persian]
- Jabbour, CJC. (2010). Greening of business schools: A systemic view. *Int. J. Sustainability Higher Educ*, 11(1), 49-60.
- Jarvis, P. (2008). *Globalization, lifelong learning and the learning society*. London and New York: Rotledge.
- Karima, R., Oshima, Y., & Yamamoto, K. (2006). Identification of subjects for social responsibility education at universities and the present activity at the university of Tokyo. *Environmental Sciences: an International Journal of Environmental Physiology and Toxicology*, 13(6), 327-337.
- Kakabadse, A., & Kalu, N. (2009). *Citizenship A Reality Far From Ideal*, Cranfield University, UK And Auburn University, US, Published By

Palgrave Macmillan Palgrave Macmillan in the US is a division of St Martins Press LLC, New York.

- Karami, S. Fathi Vajarghah, K., Khosravi Babadi, A., & Farajzadeh Asl, M. (2020). Green Curriculum in the Higher Education of Iran: Water Crisis, Climate Change, Sources of Knowledge. *Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 9(1), 81-94. [Persian]
- Karimi, S, Nasr, A,R, sharif, M (2013). *Journal of higher education curriculum studies*, 4(8), 89-126. [Persian]
- kewitz,T (1997). The production of reason and power, curriculum history and intellectual traditions, *Journal of Curriculum Study*, 28(2), 131-134.
- Lanenbunrg, F. C., & Ornstein, A. (2004). Educational administration, concepts and practices. *Eadswarth Publishing Compainig*.
- Laura Hsieh, H.C. (2019). Applying Action Research in Design Curricula to Fulfill University Social Responsibility—A Case Study of the Pnguu Community of the Tsou Tribe, *Sustainability*, 11(24), 7132.
- Leonidas, P., Mary, G., Theofilos, P., & Amalia, T. (2012). Managers' Perceptions and Opinions towards Corporate Social Responsibility (CSR) in Greece. *Procardia Economics and Finance 1 International Conference On Applied Economics (ICOAE)*; 311 – 320.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Haj Khozeymh, M., Abili, K., & Pourkarime, J. (2020). Presenting a model for professional development departments' heads in universities and institutes of higher education based on a lean approach. *Journal of Educational Sciences*. 27(1), 221-240. [Persian]
- Heijden, A. V. (2010). Making sense of corporate social responsibility: Exploring organizational processes and strategies. *Journal of Cleaner Production*, 18, 1787-1796.
- Morgan, B., Osborne, K., & Osborne, M. (2007). *The concepts and practices of lifelong learning. London and New York: Routledge.*
- Nejati, M., Shafaei, A., Salamzadeh, Y., & Daraei, M. (2011). Corporate social responsibility and universities: A study of top 10 world universities' website. *African Journal of Business Management*; 5(2), 440-447. [Persian]
- Pourmoosavi, A., Abdollahi, B., Naveh Ebrahim, A., & Abbasian, H. (2020). Designing a Multicultural Management Model in Iranian Elementary Schools. *Journal of Educational Sciences*, 27(1), 1-24. [Persian]
- Scott, P. (2001). Globalization and the University, *CRE action*: 3(115), 3546.
- Seto-Pamies, D., Domingo-Vemis, M., & Rabassa-Figueras, N. (2011). Corporate social responsibility in management education: current status in spanish universities. *Journal of Management and Organization*,

17(5), 604-620.8, 682-703.

- Shafeai, R. & Azizi, N. (2013). Study of the status of organizational social responsibility in universities and higher education centers in the west of the country (designing an evaluation model), *organizational behavior*, 1(4), 5-22. [Persian]
- Sihem, B. (2012). The Social Responsibility of Teaching, *International Journal of Educational Research and Technology*, 4(1), 46-51.
- Teichler, U. (2006). Changing structures of the higher education systems: The increasing complexity of underlying forces. *Higher Education Policy* 19, 447-461.
- Van de van, A. H. (2010). Nothing is quite so Partical as a good theory, *Academy of management review*, 14(4), 43-59.
- Wals, A. (2009). Learning for a Sustainable Word. *UNESCO:Paris*.
- Williamson, B. (2013). The Future of the Curriculum: School Knowledge in the Digital Age, London: Cambridge.
- Wright, T. (2010). University presidents' conceptualisations of sustainability in higher education. *International Journal of Sustainability Higher Education*. 11(1), 61-73.
- Xiaozhou, Z. (2001). The role of the university in lifelong learning: Perspectives from the People's Republic of China. Retrieved from: www.elsevier.com/locate/highedpol.

